

معرفی کتاب

تعدد مذاهب از دیدگاه فقها و اندیشمندان مسلمان

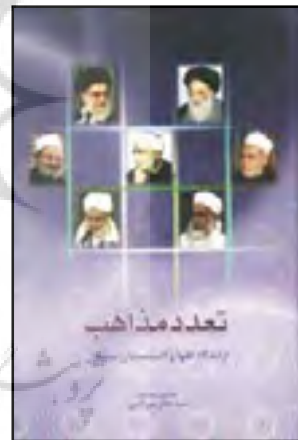
● علیرضا حسینی

■ تعدد مذاهب، از دیدگاه فقها و اندیشمندان مسلمان

■ حجت‌الاسلام والمسلمین سیدجلال میرآقایی

■ معاونت فرهنگی مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی

■ چاپ اول، ۱۳۸۶ش

تازه‌مسلمانان، پیروان ادیان مسیحی و یهودی بودند. ندای امة واحدة حتی مشرکان و بت‌پرستان جاهل را نیز فراخواند. این وحدت چنان جذبه داشت که بعد از حیات پر برکت آن بزرگوار(ص) شرق و غرب عالم را در نوردید. اما هرچه از تاریخ صدر اسلام گذشت اختلاف مذاهب، نمایان‌تر شد و خزان «ستفراق امتی» فرا رسید.

بعد از گذشت حدود هزار و پانصد سال و گذراندن تاریخی پر فراز و نشیب و شکاف‌های گاه عمیق در جامعه انسانی که شاید تصور وحدت را نیز دشوار می‌نماید، علما و دلسوزان جامعه اسلامی یگانه ساحل نجات را وحدت یافته‌اند. امروزه اگر چه لوازم و اسباب حیات مادی انسان متفاوت شده است و آدمی در عرصه‌های مختلف علوم، پیشرفت‌های شگرف داشته و به ادعاهای عجیب و غریب دست یافته است، اما سرشت آدمی «خمرت طینه ادم بیدی» است و تغییری نکرده است و هنوز می‌تواند «کالانعام

ان هذه امتکم امة واحدة و انا ربکم فاعبدون

ندای امة واحدة و کلمه وحدت در پیام اسلام نه تنها مسلمانان را فرا می‌خواند، بلکه جامعه بشری و تمام کسانی را خطاب قرار می‌دهد که در برابر خداوند بزرگ، تسلیم اویند. پیامبر گرامی اسلام(ص) در حیات مقدس خودشان که آتش اختلافات مذاهب اسلامی هنوز سر از خاکستر تاریخ برنکشیده بود، پیروان ادیان آسمانی را به این وحدت فراخواندند و پیامبران بزرگ(ع) را برادران خود خطاب کردند و اولین حامیان پیامبر اسلام(ص) و

وَلِجِبْرَائِيلَ وَاللَّيْلِ وَنُوحٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَجِبْرَائِيلَ

تأسیس مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی خردمندانه‌ترین قدم در جهان امروز است.

این مجمع به امر حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مد ظله العالی) تأسیس شده است و با برگزاری سمینارهای بین‌المللی و کنفرانس‌های علمی - فرهنگی و نشر کتاب‌های سودمند راه تقریب را هموار می‌کند و هم‌چنان برای برقراری این وحدت می‌کوشد.

یکی از این تلاش‌های مأجور، تألیف و نشر کتاب تعدد مذاهب از دیدگاه فقها و اندیشمندان مسلمان است که به همت این مجمع و کوشش حجت‌الاسلام والمسلمین سیدجلال میرآقایی در دو زبان عربی و فارسی به زیور طبع آراسته شده است. کتاب در حقیقت مجموعه‌ای است از فتاوی‌های علما و صاحب‌نظران فقهی مذاهب گوناگون اسلامی در خصوص این سؤال که «اتلاق امت اسلامی بر اتباع مذاهب دیگر اسلامی اعم از شیعه، فرق چهارگانه اهل سنت، زیدیه، ظاهریه، اباضیه و دیگران که اصول دین مبین را معتقدند، چیست؟ و آیا تکفیر فرق مزبور جایز است یا خیر؟ و اصولاً حدود تکفیر در عصر حاضر چگونه است؟» این سؤال را هشت نفر از علمای شیعه پاسخ گفته‌اند و سیزده نفر از علمای اهل سنت و سه نفر از علمای زیدیه و یک نفر از علمای اباضیه. فتاوی در خصوص سؤال فوق بالا‌جماع فرق اسلامی را از امت اسلامی دانسته‌اند و تکفیر آنان در هیچ شرایطی جایز ندانسته‌اند.

این کتاب دارای یک مقدمه و پنج فصل است. در مقدمه، جناب استاد آقایی، صادرکنندگان فتاوی را از برجسته‌ترین فقها و مجتهدان می‌داند. فتاوی گردآوری شده نیز با مصلحت‌اندیشی

بل هم اصل» و یا «خلیفه الله» باشد. تمثیل خلیفه الله اسطوره وحدت است. چگونه می‌توان ادعای خلیفه الهی داشت و پرچم تفرقه را بر دست گرفت؟!

اندیشمندان جامعه انسانی جهان معاصر با تمام مسائل سهل و ممتنع و پشت سر گذاشتن تاریخی خون‌بار که مطابق آیه شریفه مصداق اعتراض «من یفسد فیها و یفسک الدماء» است به ضرورت وحدت رسیده‌اند و قدمی پیش‌تر نهاده‌اند تا مصداق «انی اعلم ما لا تعلمون» را در خاک بنیان گذارند.

مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی با تلاش چند دهه‌ایی خود پیش‌تاز این وحدت شده است. نیم قرن از صدور فتاوی معروف شیخ محمود شلتوت (ره) در بحق دانستن مذاهب اسلامی می‌گذرد. این فتوا زمانی صادر شد که جهان اسلام دچار تشتت آرا شده بود و دو مذهب بزرگ اهل تسنن و تشیع به شکاف‌های عمیقی میان خود رسیده بودند. هرچند که این فتوا توانست بسیاری از تفرقه‌ها را باز دارد، اما این شکاف چنان بود که این فتوا کاملاً نتوانست پلی میان این دو مذهب بزرگ قلمداد شود.

انقلاب شکوهمند اسلامی ایران، نقطه عطف اتحاد مسلمانان قرار است، اما دشمنان واقعی اسلام و بشریت که در هر زمان سر از بالش جغرافیا و تاریخی بر می‌دارد، این بار نیز نگذاشتند این وحدت رخ بنماید. آتش جنگ تحمیلی عراق و ایران و دشمنی‌های بیهوده عرب و عجم زبانه کشید و اگر خردورزی‌های بنیان‌گذار انقلاب اسلامی ایران و تلاش و جهد مسلمانان دلسوز نبود فتنه جنگ خشک و تر را می‌سوزاند و ابوجهل‌های تاریخ، کاری را که می‌خواستند، کرده بودند. در این فضا شاید به یقین بتوان گفت که

و ملاحظات سیاسی و تحت تأثیر منافع زودگذر صادر نشده است؛ هر چند که زمینه فتوا در شرایط اجتماعی- سیاسی فراهم می‌شود.

فصل اول؛ تحت عنوان درآمدی بر تقریب مذاهب

اسلامی، شامل دو مقاله؛ «مذاهب اسلامی از اختلاف تا ائتلاف» نوشته حضرت آیت‌الله محمدعلی تسخیری، واقع‌گرایی اسلامی، مبانی وحدت و نقش‌آفرینی آن، اختلافات فکری و ضوابط آن، و اختلافات مذهبی را تجزیه و تحلیل کرده‌اند. معظم له هم‌چنین آسیب‌پیش‌فرض‌های مجتهد بر روند اجتهاد و راه‌های جلوگیری از آن را متذکر شده‌اند. هم‌چنین به مذاهب فراموش شده و ظهور مذاهب مختلف اسلامی پرداخته‌اند و اختلاف در مذاهب را باعث رشد فکری و تعالی تمدن اسلامی برشمرده‌اند منتها آن‌چه این پدیده را به شکلی منفی در مسیر تاریخ مسلمانان جلوه داده است، تغییر آن به سوی طایفه‌گرایی تنگ‌نظرانه بوده است. به اعتقاد معظم له تقریب مذاهب ریشه در کهن‌ترین دوران‌های اسلامی دارد و سرزندگی خود را مدیون اصول شریعت اسلامی است. در ادامه مباحث پایه‌های تقریب اصول و ارزش‌های شایسته تقریب، نقش دانشمندان و اندیشمندان را در روند تقریب مورد تحلیل قرار داده‌اند. مقاله دوم، «پیش‌نویس سند تأسیسی جمعیت وحدت و تقریب» از علامه محمد مهدی شمس‌الدین. در این مقاله مرحوم شمس‌الدین نوع اختلافاتی که مانع وحدت و تضعیف انسجام است را بررسی می‌کند و گفتمان وحدت را در اعتقادات و احکام می‌جوید. به نظر وی باید در اختلافات شیوه‌ای پیش گرفت که در فرهنگ‌سازی عمومی، وقایع تاریخی و پیامدهای سیاسی آن، وحدت امت مراعات شود و از هر امری که به جدایی و پراکندگی بیانجامد، پرهیز شود. سپس وی برای به رسمیت شناختن مذاهب اسلامی از طرف دیگر مسلمانان، راه‌کارهایی ارائه می‌دهد و مشکلات تبشیر را در داخل جوامع اسلامی بر می‌شمرد. به نظر وی در همه مؤسساتی که بر پایه اندیشه تبشیری و تبلیغات مذهبی بوجود آمده‌اند باید تجدید نظر کرد، زیرا بسیاری از شعارهای آنان

سد راه تقریب و وحدت است. علامه شمس‌الدین تشکیل جمعیت وحدت و تقریب بین مذاهب اسلامی را به منظور ارتباط با مراکز فقهی و فکری در جوامع اسلامی سوق می‌دهد و معتقد است که جامعه از هر از همه راه‌ها مستقیم‌تر است تا این جمعیت بتواند اقدامات خود را به ظهور برساند. بر مبنای این سند تأسیسی جمعیت وحدت و تقریب باید مجله‌ای جهانی به زبان‌های زنده دنیا به ویژه زبان‌های اسلامی انتشار دهد و کنفرانس‌های علمی تحقیقاتی و سمینارهای وحدت اسلامی برپا نماید و برای گشایش باب فقهی بین مذاهب اسلامی تلاش کند و مراکز آموزشی و دانشکده‌های الهیات تأسیس نماید و از اختلافات سیاسی که ریشه‌های طائفه‌ای و مذهبی دارند پرهیز نمود. علم کلام جدید با موضوع وحدت که ریشه در قرآن و سنت دارد ترویج یابد. به نظر وی وحدت اسلامی شامل وحدت با غیرمسلمانان (گفت‌وگوی ادیان و تمدن‌ها) نیز می‌شود. در این مقاله سپس مبانی سند تأسیسی جمعیت وحدت و

تقریب مورد بررسی قرار می‌گیرد.

فصل دوم؛ بیانیه‌های گروهی علما و اندیشمندان مسلمان

پیرامون تعدد مذاهب: شامل بخش‌های زیر است: «استراتژی مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی»: که دارای طرحی جامع و برنامه‌ریزی شده جهت رسیدن به آرمان‌ها و اهداف این مجمع است و به تأیید اعضای مجمع رسیده است؛ «پیش‌نویس منشور وحدت اسلامی»: که به پیشنهاد مقام معظم رهبری و توسط کمیته‌ای از صاحب‌نظران در امر تقریب و وحدت اسلامی و با بهره‌گیری از تجربیات آماده گردید تا مبنای حرکت و تعامل پیروان مذاهب اسلامی باشد؛ متن «بیانیه کنفرانس بین‌المللی حقیقت اسلام و نقش آن در جامعه معاصر» که در امان، پایتخت اردن هاشمی برگزار شد به همراه اسامی شخصیت‌ها و علمای تأیید کننده آن؛ «مجمع علما و اندیشمندان مسلمان» گزارش اجلاس مقدماتی نشست فوق‌العاده سران سازمان کنفرانس اسلامی در مکه مکرمه به همراه اسامی شرکت‌کنندگان؛ «اولین کنفرانس بین‌المللی مذاهب اسلامی و چالش‌های معاصر» که توسط دانشگاه آل‌البیت اردن برگزار گردید به همراه اسامی شرکت‌کنندگان؛ «برنامه ده ساله رویارویی با چالش‌های امت اسلامی در قرن بیست و یکم» که در سومین دوره فوق‌العاده کنفرانس سران اسلامی در مکه مکرمه به تصویب رسید؛ متن «قطعنامه شماره ۳۴/۲۸، وزرای خارجه کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی» که در سی و چهارمین اجلاس وزرای خارجه کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی (اجلاس صلح، پیشرفت و هم‌نوایی) در اسلام‌آباد، پایتخت پاکستان برگزار شد.

فصل سوم؛ فتاوی فقهای مذاهب اسلامی پیرامون

ملاک‌های مسلمانی و شرایط افتاء: که شامل: «فتاوی فقهای عظام و مراجع شیعه پیرامون ملاک‌های اسلام و شرایط فتوا» که برخی از آنها عبارت‌اند از: فتاوی حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله العالی) - فتاوی حضرت آیت‌الله العظمی سیستانی (مدظله

العالی) - فتاوی حضرت آیت‌الله فاضل لنکرانی (رحمة‌الله علیه) - فتاوی حضرت آیت‌الله محمدعلی تسخیری (دام عزه) و ...؛ «فتاوی علمای اهل سنت، پیرامون ملاک‌های مسلمان بودن و شرایط فتوا دادن» که برخی از آنها عبارت‌اند از: فتاوی شیخ محمود شلتوت (رحمه‌الله) - فتاوی شیخ جادالحق علی جادالحق (رحمه‌الله) - دکتر شیخ محمد سید طنطاوی (حفظه الله) - فتاوی دکتر شیخ یوسف قرضاوی (حفظه الله) - فتاوی شیخ احمد کفتارو (رحمه‌الله) - فتاوی شورای عالی امور دینی ترکیه - و ...؛ «فتاوی علمای زیدیه درباره ملاک‌های مسلمانی و شرایط افتاء» از قبیل: فتاوی شیخ ابراهیم بن محمد الوزير - فتاوی شیخ محمد بن محمد بن اسماعیل المنصور - فتاوی شیخ حمود بن عباس بن عبدالله المؤید؛ فتاوی شیخ احمد بن حمد خلیلی، مفتی کل سلطنت‌نشین عمان و اباضیه جهان که مؤسسه آل‌البیت اردن، پیش از برگزاری کنفرانس بین‌المللی اسلامی و صدور بیانیه پایانی آن، درباره اصول و ضوابط مسلمان بودن و شرایط افتاء از برخی فضایی بزرگ مذاهب مختلف اسلامی سؤال کرده بود و اساس و مبنای بیانیه امان، پاسخ‌هایی است که رهبران بزرگ مذهبی فرق اسلامی به پرسش‌ها داده‌اند.

فصل چهارم؛ پاسخ به کج‌اندیشان: که شامل دو بخش

زیر است: پاسخ آیت‌الله مکارم شیرازی به فتاوی ۳۸ تن از علمای وهابی مبنی بر تکفیر شیعیان و جواز قتل آنان؛ و متن نامه آیت‌الله تسخیری به جمعی از علما و اندیشمندان جهان اسلام جهت نظرخواهی در خصوص فتاوی فوق‌الذکر و پاسخ علمای جهان اسلام به نامه ایشان و محکوم کردن فتاوی تکفیری عبدالله الجبرین.

فصل پنجم؛ پیوست‌ها، شامل: متن منشور مکه معظمه،

پیرامون اوضاع جاری عراق و اسامی امضا کنندگان این منشور؛ و بیانیه جمعی از فضایی حوزه علمیه قم، پیرامون اوضاع جاری عراق و مسائل منطقه و اسامی امضا کنندگان آن است.